

Boudien de Vries, *Een stad vol lezers. Leescultuur in Haarlem 1850-1920* (Nijmegen: Vantilt, 2011, 511 pp., ISBN 978 94 6004 065 8).

Boudien de Vries beantwoordt de vraag: 'Wie las wat?' voor het negentiende-eeuwse Haarlem in een zeer fraai uitgevoerde studie. Alleen al de illustraties zorgen voor een historische sensatie, en ook in de tekst wordt een overtuigende negentiende-eeuwse sfeer neergezet. Het boek heeft maar weinig zwakke punten, waarvan het opnemen van een analyse van boedelinventarissen er één is. De auteur heeft zich kennelijk verplicht gevoeld om minstens een poging te doen om het negentiende-eeuwse boekenbezit te reconstrueren aan de hand van deze bron. Een exercitie die wel moest mislukken: negentiende-eeuwse notarissen gingen, in tegenstelling tot hun collega's uit de zeventiende en achttiende eeuw notoir globaal te werk. Daardoor blijft het bij een inventarisatie van wie überhaupt boeken in huis hadden, want titelgegevens zijn er niet. Na een uitvoerige rondgang wordt dan ook geconstateerd dat boedelinventarissen voor deze periode eigenlijk ongeschikt zijn. Dit is echter een bekend manco van deze bron in deze periode en misschien hadden deze hoofdstukken grotendeels achterwege kunnen blijven.

Maar direct na deze eerste hoofdstukken, komt de auteur met een uitgebreide analyse van allerlei stedelijke leenvoorzieningen. Ze heeft hier gewoekerd met gegevens uit bronnen die voor deze periode veel informatiever zijn dan de boedels. Dit levert een uniek groepsportret van de Haarlemse negentiende-eeuwse lezers en hun lectuur. Het begint met de elitaire leden van het Haarlems leesmusem en hun uitgebreide collectie die bestond uit Nederlandse romans, non-fictie, Duits- en Franstalige boeken, een zestigtal lopende tijdschriftabonnementen en verrassend: duizenden brochures. De leenregisters geven in tegenstelling tot de boedelinventarissen wél een antwoord op de vraag wie wat las. En dan blijkt bijvoorbeeld dat romans geen damesgenre waren, maar ook door mannen gretig werden geleend. Intussen presenteert de auteur een parade van een groep vergeten auteurs, die toen hogelijk werden gewaardeerd. Carel van Nievelt en Melati van Java waren even populair als Multatuli en Couperus.

Het leesmusem kreeg op den duur concurrentie van commerciële, confessionele, socialistische en Nutsbibliotheken en ook die archieven zijn door de auteur zorgvuldig geanalyseerd. Daarmee krijgt haar studie een unieke meerwaarde: ze verschaft informatie over die lezers die verreweg de grootste groep vormen, maar die normaal gesproken volstrekt buiten beeld blijven. De leescultuur van de lagere standen onttrekt zich namelijk bijna altijd aan het blikveld van de historicus omdat er uit eerdere perioden nauwelijks gegevens over bewaard bleven.

De Vries kan laten zien hoe deze lezers afhankelijk zijn van de zeer beperkte openingstijden van de Nutsbibliotheek, want deze kon zich geen personeel veroorloven. En hoe dit deze Haarlemmers er niet van weerhield om in groten getale te komen lenen. Elke bibliotheek had bovendien een eigen collectie lectuur en een eigen lezersgroep. Uiteraard hadden bibliotheken voor

de lagere standen andere lectuur dan het leesmuseum, vooral Nederlandstalige titels en goedkopere boeken. Wat alle lezers, ongeacht rang of stand echter gemeen lijken te hebben, is een voorliefde voor romantische fictie van populaire auteurs.

De auteur slaagt erin om naast de gedetailleerde inkijkjes ook zicht te houden op grotere trends. Dankzij demografische groei, alfabetisering, welvaartsstijging en de tegelijk toenemende toegang tot lectuur, wordt lezen gewoon. De opvattingen over wie er zouden moeten lezen, wijzigen ook: drukwerk kan worden aangewend als beschavingsvehikel en dan wordt het zaak om zoveel mogelijk eenvoudige lezers te bereiken. Eén van de redenen dat het deftige leesmuseum uiteindelijk plaats moet maken voor de Openbare Bibliotheek.

Boudien de Vries is er vooral dankzij een uitgebreide en gewetensvolle analyse van de bronnen over het lenen van boeken, in geslaagd om een degelijke en informatieve studie aan te bieden, geschreven in een aangename stijl. Een goede studie roept altijd nieuwe vragen op. Wat stond er bijvoorbeeld in die duizenden brochures van het leesmuseum? En is er een typering samen te stellen van de ingrediënten van een populaire negentiende-eeuwse roman? Het is te hopen dat de auteur zich zelf zal zetten aan een poging dit soort vragen te beantwoorden in een vervolg op dit boek, haar werk smaakt naar meer.

José de Kruif, Universiteit Utrecht